

Љубављу ушчувана ризница

Müller Teréz, *Igaz történet*/Терез Милер, *Истинита прича*
(Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2011/ Forum Könyvkiadó Intézet, Újvidék,
2011/Академска књига, Нови Сад, 2012)

„Умела је целог живота да забавља госте занимљивим згодама из свога живота“ вели Александар Тишма у књизи *Sećaj se večkrat na Vali*, и наводи нека горућа места *Истините приче*: о дедином тврдичлуку, о мукама са наполичарима, служавкама. Питање које се поставља јесте како је једна обична жена, у позној доби, могла да буде у поседу оваквог осећања мере и приповедног умећа. Јер, она у свом тексту чини нешто веома захтевно: артикулише своју судбину.

Сада, када тај приповедни низ имамо у облику књиге, видимо да он надраста првобитну анегдотску намену. Приметно је стилско прилагођавање писаном формату, који није ефемеран, шта више, представља победу над ефемерношћу. „Тешко ми пада што нико од ових драгих људи није више у животу, осим, ево, мене, која ваљда зато и живим, да пренесем младима успомену на њих. Можда ће неко, некада, прочитати ову моју писанију, и тако и њима продужити живот“. Ето, ословљени смо на најлепши начин, потврђујући да ово није блодоломничка порука у боци, већ љубављу ушчувана ризница.

Овај текст је, дакле, постојао и пре свог бележења, у доживљају, у вишеструким препричавањима; он је урастао у сроднички метаболизам и требало га је „само“ записати. Ова маленкост је пак пресудна у књижевности. То је нужан мада не и довољан услов за њу. Терез Милер је смогла снаге и за њега. Да искорачи из сфере тривијалног, фамилијарног, усменог, у правцу културе, у правцу ауторства. Да учини и најважнији корак, препуштајући потомцима, или је можда боље рећи потомству, да тај њен импулс овенча књигом. Сакрализацијом писма као ритуала, надличном поруком љубави а не тек рутинског белешкарења и „вођења књига“.

Записан бисерним краснописом, који је зацело изазован за графологе, овај текст нас не ставља у позицију воајера, јер нам се обраћа. И то благонаклоно, са обзирима читљивости. Обраћа се свом читаоцу, који извирује из леђа једне лозе

у многоме типичне за наше поднебље. Тај читалац мађарских речи, разуме и поједина острвца на српском, немачком, француском, јидишу... Постаје очигледно да војвођанску културу одликује управо многогласност (све до посве интимних стратуса). Ова књига тако постаје и химна мултикултурализма и реквијем за њим (у једном горућем тренутку, када је 20. век показао своје најстрашније лице).

Субјекат ове истините приче може да се дури, инати, да занемодочи очаја, али је далеко од моћи да утиче на историјске околности, па и на околности сопственог живота. Ипак, нема вајкања, баш као ни понизности. То је мудрост на делу. Мудра али не и мудрачка књига, која у комуникацију уноси неисказану аспирацију, коју разрешава цитат на крају. Није то пуко споменарско преписивање, већ мотивисано посезање за жртвеним смислом љубави, коју треба формулисати поетски а не патетично.

Ово, без обзира на рукописност, није ужарена лава језика, са вехементним прецртавањима и самопорицањима. Ово је уобличена прича уписана у за то одабрану и намењену свеску, без графичког херметизма самоекспресије. Тек понекад, пратећи температуру емоција, редови заврладају белинама, сузном мрљом, искорацима у пиктограм. Ово је, рекосмо, читљива порука.

Ако је тачно да текст мора у себи имати неку неурозу, имамо задатак да је уочимо. Па нека је то и прећуткивање, самосавладавање, у зидању ових вербално упростојених и генерацијски баждарених породичних музеалија, без имало кивности, пакости, реваншизма, кадрих да учествују у култури, а не само у породичној историји. Не заборавимо на ободу ове истините приче: на приступу је породично стабло а на одјавној шпици - популарна старофранцуска шансона у мађарском препеву. Природа ове истине није историјска, већ језичка, реторичка, у функцији аманета слоге и хармоније једне разнородне фамилије. У функцији зацељивања рана а не бацања соли на њих.

На делу је граматика оног што се говори другоме, а не пише за себе. Са драматичним прећуткивањима, лакунама које су неприкосновене, јер су наративно мотивисане и искупљене патњом (како другачије тумачити изостављање из породичног стабла у холокаусту страдале кћери Бежике, и нагло и непорециво занемљивање приповедне нити о њој).

Kedves, jó, boldogult – хипокористички су атрибути, на нивоу уздаха у усменој комуникацији. Отуда је мађарски оригинал све те вишкове сачувао, ни редактура их није „скресала“. Превод их је, међутим, свео на норму коју српски писани језик познаје.

Требало је сигналисати да је у питању манускрипт, а не тек трака дигиталне писмености. То су осетила оба уредника, и дала нам узорак оригиналног записа. Финале приче се поклапа са концем живота, што је веома важан моменат, који нас повратно враћа документу, сведочењу, и одмах га надраста, духом, духовитошћу, хумором на сопствени рачун, и тако узбудљивим позивањем на Шопенхауера. Без резигнације и скепсе, искорак у тоналитет баладе са темом мајчинске љубави, која је жива и неуништива.

У склопу аутопортрета који нам је Терез Милер понудила су импозантна мада не и разметљива сведочанства о баловима, удварачима, флертовима, каприцима, о правом изумевању у сфери домаће радиности, као једине сфере где се оригиналност женске чељади могла афирмативно испољити (штеповани новчаници, пачворк торбе, воштани венчићи, лутке од папје-машеа). Ту је и њена одлучност да искорени карташку страст мужа, да свекра дозове памети, да сабије рогове стано-давки, да постиди жандара, да путује инкогнито, да прибегне импровизацији спасо-носне беле лажи. Нема вербалне раскоши и сувишног обилга, али нема ни истрошених речи. Њена грађанска и биолошка личност може бити развлашћена, али не и њена креативност. И стога, мимо свих рођачких обзира, ми од сада имамо потребу за ауторком Терез Милер. Нећемо је више никад напустити, баш као ни она нас.

Драгиња Рамадански

Изговорено у Јеврејској општини у Новом Саду 16. 04. 2012.